

CORINA BORȘ, *Protejarea patrimoniului arheologic din România. Despre situri și monumente arheologice din perspectiva evoluției cadrului legislativ în context european*, Cluj-Napoca: Editura MEGA, 2014, 346 pag., ISBN 978-606-543-566-7¹

În anul 2014, sub egida Editurii Mega din Cluj-Napoca a apărut volumul semnat de Corina Borș, *Protejarea patrimoniului arheologic din România. Despre situri și monumente arheologice din perspectiva evoluției cadrului legislativ în context european*, care reprezintă o versiune dezvoltată a tezei de doctorat. Autoarea își fundamentează demersul, ținând cont de câțiva factori principali: situația actuală a protecției patrimoniului arheologic și decalajul în acest domeniu în România în raport cu alte state europene; schimbările strategice provocate de asocierea euroatlantică a României; condițiile generate de situația socioeconomică și tranziția de la modelul socialist la economia de piață (p. 19). Sursa principală a studiului o constituie sistemul legislativ al României privind protejarea patrimoniului arheologic din sec. XIX-XXI. Lucrarea este structurată în șase capitole, fiind însoțită de o listă bibliografică și trei seturi de anexe, care cuprind textele principalelor prevederi legislative din România, recomandări și convenții internaționale cu privire la protejarea patrimoniului cultural, în general, și a celui arheologic, în special.

În prefața „Arheologia preventivă – o cerință imperativă” (p. 9-16), semnată de prof. univ. dr. Ioan Opreș, se evidențiază importanța patrimoniului arheologic și modul în care autoarea cărții a realizat acest demers de la abordarea teoretică a conceptelor care

¹ Această recenzie este realizată în cadrul proiectului PN-II-ID-PCE-2011-3-0610 „Tendențe curente în protecția patrimoniului arheologic: perspective naționale și internaționale”, susținut de Unitatea Executivă pentru Finanțarea Învățământului Superior, a Cercetării, Dezvoltării și Inovării (CNCS - UEFISCDI).

definesc acest domeniu, analiza dezvoltării sistemului de protejare până la situația actuală și necesitățile României. I. Opreș, pe lângă aprecierea rezultatelor cercetării C. Borș, face o trecere în revistă a celor mai importante realizări ale arheologiei românești și a dezvoltării sistemului de protejare a moștenirii culturale. Totodată, C. Opreș se asociază cu afirmările C. Borș privind impactul negativ al regimurilor politice, în special totalitare (socialist și sovietic), asupra sistemului de protejare, cercetare și interpretare a patrimoniului arheologic. Schimbările din România de după 1989 în domeniul protejării patrimoniului arheologic sunt o adaptare și asociere la tendințele europene și internaționale în acest domeniu, deseori însă cu mari impedimente și întârzieri.

Lucrarea începe cu „În loc de introducere”, unde se discută despre originea și evoluția noțiunilor de patrimoniu cultural și monument istoric în Europa. Deși, la prima vedere, abordarea acestui domeniu depășește cadrul lucrării. Trecerea în revistă a celor mai importante noțiuni din acest domeniu, de la antichitate până în prezent, este mai mult decât utilă unui astfel de demers, deoarece foarte multe concepte rămân a fi incorect înțelese, iar aplicarea lor presupune mai întâi înțelegerea modului în care ele s-au format, dezvoltat și adaptat la realitățile istorice, politice și economice. De fapt, fiecare act normativ trebuie să înceapă cu explicarea sensului noțiunilor la care se referă, ca să poată fie depășite interpretările eronate. Cred că era binevenită și descrierea modului în care aceste noțiuni au ajuns să fie folosite în nomenclatorul administrativ și juridic din România în sec. XIX-XX.

În Capitolul 1 – „Scurt istoric privind evoluția protejării patrimoniului arheologic în perioada de la mijlocul secolului al XIX-lea și până în primele două decenii ale secolului XX. Premise de dezvoltare” (p. 35-53) – se discută despre începuturile arheologiei românești, care a avut la bază modelele francez, german și italian. Analiza pornește de la tradiția anticarilor la apariția conceptului de antichități naționale, discutând despre situațiile din Transilvania, Oltenia, Muntenia și Moldova în sec. XV-XIX, evidențiind rolul unor personalități precum Luigi Ferdinando Marsigli, Gh. Săulescu, M. Kogălniceanu ș.a. Din punct de vedere instituțional, se discută despre apariția Comitetului Arheologic din România (1864), a Muzeului de Antichități din București, a Comisiunii Monumentelor Istorice (1892) ca instituții care au pus bazele arheologiei și protejării patri-

moniului arheologic din România. Un rol aparte în fundamentarea cercetării și protejării moștenirii arheologice l-a avut Vasile Pârvan. Autoarea cataloghează situația în domeniul protejării patrimoniului arheologic de la crearea României moderne până la începutul sec. XX drept o jumătate de secol de pionierat.

Capitolul 2 – „Protejarea patrimoniului arheologic din România în perioada interbelică (1919-1945)” (p. 55-69) – începe analiza comparativă a primelor acte normative din acest domeniu: *Legea pentru descoperirea monumentelor și obiectelor antice* (1892) și *Legea pentru conservarea și restaurarea monumentelor istorice* (1913), urmate de amendamentele din 1919 (tabelul 1). Prin această comparație putem observa particularitățile și diferențele acestor legi, ținând cont de definiția domeniului, instituții, protecția juridică, finanțarea săpăturilor arheologice din fonduri publice, drepturile de proprietate, regimul săpăturilor, regimul descoperirilor, obligații și responsabilități, sancțiuni și alte prevederi. În partea a doua a capitolului se discută despre direcții și evoluții în domeniul protejării patrimoniului arheologic din România în perioada interbelică, printre care se înscrie și un document istoric – *Anteproiect de lege pentru ocrotirea Monumentelor și Obiectelor Antice și pentru întemeierea Colegiului arheologic* – care, deși nu a fost adoptat, cuprinde un șir de prevederi care rămân actuale și în zilele noastre. Cred că pentru o reconstituire a tabloului integral al perioadei era binevenită discutarea mai amplă a proiectelor arheologice implementate în perioada interbelică, inclusiv în perioada războiului. Dar, această temă poate constitui subiectul unui studiu separat, pe care o încurajăm pe autoare să-l dezvolte.

Capitolul 3 – „Protejarea patrimoniului arheologic în perioada comunistă (1946-1989)” (p. 71-82) – analizează cadrul instituțional, principalii actori și evoluția cadrului legislativ referitor la domeniul protejării patrimoniului arheologic în perioada comunistă. Autoarea arată cum schimbarea regimului politic după cel de-al Doilea Război Mondial influențat direct și gestiunea patrimoniului arheologic. Au fost create noi structuri administrative (Comitetul pentru Așezăminte Culturale și Direcția Artelor Plastice) menite să înlocuiască Comisiunea Monumentelor Istorice, a căror activitate însă nu a fost durabilă. Căutarea sau propunerea unor forme mai apropiate domeniului arheologic nu a fost susținută de organele de partid. Astfel, Comisia Arheologică este creată abia în anul 1970, deși C. Daicovi-

ciu făcuse această propunere cu mult timp înainte. În perioada socialistă au fost adoptate mai multe acte normative în acest domeniu, în mare parte fiind politizate, care reieșeau din situația ideologică dictată de PCR. O realizare importantă în această perioadă a fost instituționalizarea domeniului cercetării sub egida Academiei Române, principalelor universități și muzee din țară, dar activitatea lor era strict coordonată și planificată de organele de partid. Un proiect major în domeniul protejării patrimoniului arheologic a fost inițierea procesului de elaborare a Repertoriului Arheologic al României, care nu este ceva nou pentru acest domeniu. C. Borș menționează inițiativa lui Al. Odobescu, care, din păcate, nu a fost dusă la bun sfârșit, precum și inițiativa comunistă. Astfel, România așa și nu reușit realizarea și publicarea unui Repertoriu Arheologic Național, au apărut doar repertoriile câtorva județe, restul au rămas la nivelul unor documente de arhivă. Autoarea consideră că această parte a istoriei recente trebuie profund analizată pe baza documentelor de arhivă, memoriilor și istoriei orale.

Capitolul 4 – „Protejarea patrimoniului arheologic – o problemă europeană” (p. 83-120) – constituie o sinteză a dezvoltării acestui domeniu la nivel european. Analiza pornește de la începuturile reglementărilor legislative referitoare la protecția patrimoniului arheologic în diferite state europene și la nivel internațional, cum ar fi în cazurile Belgiei, Franței, Germaniei, Greciei, Italiei, Marii Britanii și Spaniei. Revenirea la tematica termenilor, definițiilor și concepte referitoare la protejarea patrimoniului arheologic în practica europeană și internațională este foarte utilă, dar cred că era mult bine dacă acest aspect se discuta într-o formă mai extinsă la începutul lucrării, unde deja s-a inițiat această discuție. Evidențierea prevederilor *Convenției-cadru a Consiliului Europei privind valoarea patrimoniului cultural pentru societate* din 2005, în vigoare din 2011, este foarte binevenită, deoarece tratatul internațional în cauză punctează faptul că patrimoniul arheologic constituie o resursă importantă pentru dezvoltarea durabilă a fiecărui stat și trebuie integrat în politici de protejare, promovare și valorificare. Totodată, cunoașterea și utilizarea moștenirii culturale fac parte din drepturile fundamentale ale omului, iar „patrimoniul arheologic trebuie să fie o resursă a dezvoltării umane”. În partea a treia a acestui capitol se discută despre evoluția cadrului legislativ european și internațional cu privire la arheologia preventivă și domeniile conexe cu încerca-

rea de a evidenția modele și concepte generale în dezvoltarea actuală a arheologiei preventive în unele state – Anglia, Franța și Ungaria. În contextul prezentării studiilor de caz ar fi fost foarte bine dacă autoarea evidenția care din experiențele străine ar putea fi preluate de România. Gestionarea patrimoniului arheologic trebuie să fie un demers complex care să cuprindă toate etapele de identificare, cartare, înregistrare, documentare, evaluare, ca mai apoi să fie selectate metodele adecvate pentru conservare, protejare, păstrare, prezentare și valorificare. „Preluarea formelor fără fond nu poate fi – în nici un caz – o soluție viabilă” de îmbunătățire a protejării patrimoniului arheologic din România. În același context, autoarea observă foarte bine că situația privind *arheologia preventivă* în România (corect ar fi să rămână termenul *de salvare*) „nu asigură salvarea *a priori* a acestui patrimoniu”. Nu se acordă suficientă atenție și importanță etapei de diagnostic și evaluare, perioada de cercetare este foarte scurtă, iar rezultatele deseori rămân necunoscute publicului larg. Ca urmare, se cer un șir de modificări normative pentru armonizarea legislației între mai multe domenii (patrimoniu cultural, mediu, amenajarea teritoriului, construcții etc.) și creșterea responsabilităților factorilor implicați (investitori, constructori, manageri de patrimoniu arheologic etc.).

Capitolul 5 – „Evoluția sistemului național de gestionare și protejare a patrimoniului arheologic din România după 1989” (p. 121-135) – dezbate schimbările din România în ultimele două decenii și tranziția de la sistemul totalitar la cel democratic, care a vizat și domeniul protejării patrimoniului arheologic. Deși instituțiile statului nu au anulat legislația României din perioada socialistă, C. Borș consideră că anii '90 constituie un deceniu de căutări și de hiat legislativ în domeniul protejării patrimoniului arheologic. Autoarea are însă dreptate când face o astfel de afirmație, deoarece prea lungă și anevoioasă a fost calea elaborării unei legislații actuale privind protejarea patrimoniului arheologic, inclusiv și procesul de semnare, ratificare și implementare a convențiilor europene și internaționale în domeniu. Schimbarea legislației cu privire la protejarea patrimoniului arheologic național în România începe odată cu semnarea Convenției de la La Valletta în 1996, în vigoare din 1998, iar actul normativ național este votat abia în anul 2000. Astfel, prin adoptarea *O.G. nr. 43/2000 privind protecția patrimoniului arheologic și declararea unor situri arheologice ca zone de interes național* s-au pus

bazele unui nou sistem național de gestionare și protejare a moștenirii arheologice. În 15 ani, legea a suferit deja câteva modificări, ceea ce înseamnă că este un act lucrativ și se încearcă îmbunătățirea lui. Între timp, atât Parlamentul, Guvernul, cât și Ministerul Culturii au elaborat o serie de acte care stabilesc un șir de standarde și proceduri privind evidența, cercetarea și protejarea patrimoniului arheologic. Astăzi, legislația României în domeniul protejării patrimoniului arheologic numără aproape 100 de acte normative. În contextul noilor realități economice și tendințe în domeniul protejării și valorificării patrimoniului arheologic, autoarea acordă o atenție aparte arheologiei preventive, considerând a fi o provocare pentru societatea contemporană. În acest context, susține ideea ca metodele noninvazive trebuie să devină o prioritate în cercetarea și valorificarea moștenirii arheologice, bazată pe abordarea pluridisciplinară.

Capitolul 6 – „Concluzii și perspective cu privire la necesitatea unei noi abordări în domeniul protejării patrimoniului arheologic din România” (p. 137-175) – dezbate mai multe condiționări obiective pentru o nouă perspectivă de abordare a protejării patrimoniului arheologic în contextul dezvoltării durabile și al amenajării teritoriului. Sistemul actual de gestionare a patrimoniului arheologic din România este prezentat din perspectiva oportunităților și riscurilor, iar datele prezentate în câteva tabele și diagrame ilustrează starea de ansamblu în acest domeniu. În cadrul câtorva teme de reflecție sunt trasate posibile direcții strategice privind necesitatea revizuirii și actualizării legislației privind protejarea patrimoniului arheologic și a reformării sistemului de gestionare și protejare a patrimoniului arheologic. În acest context, sunt menționate expres și alte perspective și tendințe care au o legătură directă cu protejarea patrimoniului arheologic din România, cum ar fi arheologia publică, planurile de amenajare a teritoriului, studiile de impact asupra mediului și arheologia contractuală. În concluziile finale, autoarea arată că protejarea patrimoniului arheologic din România are o tradiție seculară, dar că ea trebuie dezvoltată și adaptată tendințelor și bunelor practici europene și internaționale. Pentru aceasta, este necesară o strategie națională coerentă, susținută de un plan de acțiuni concrete, care să fie măsurabile și cu impact durabil de la nivel național la nivel regional și local – adaptat după caracteristicile zonei și necesitățile fiecărui sit arheologic. Se cere armonizarea continuă a legislației naționale la rigorile UE, la convențiile europene și internaționale, dar ținând

cont de specificul și necesitățile României. În același timp, România are nevoie de instrumente moderne de gestiune care să țină cont de faptul că „orice intervenție nu trebuie să dăuneze autenticității, integrității și semnificației sitului” arheologic.

Studiul Corinei Borș este prima lucrare de sinteză ce tratează problema protejării patrimoniului arheologic din România atât din perspectiva istorică, cât și a realităților societății contemporane. Autoarea a reușit nu numai să colecteze și să valorifice datele privind legislația din domeniu, dar și să discute cele mai actuale probleme ale protejării patrimoniului arheologic ale României, în comparație cu alte state europene. Astfel, lucrarea se dovedește a fi nu numai un instrument de lucru folositor cercetătorilor, studenților și publicului interesat de protejarea patrimoniului arheologic, dar și o lucrare de referință pentru managerii de patrimoniu cultural, juriști și politicieni.

Lucrarea ar fi fost mai ușor de utilizat dacă era însoțită de un indice comun de nume și noțiuni, instrument de lucru extrem de necesar și util unor astfel de lucrări. Acest fapt nu scade cu nimic din valoarea lucrării, pe care o recomand tuturor celor interesați de protejarea și managementul patrimoniului arheologic. Cu atât mai mult, cu cât autoarea îndeamnă publicul larg să participe activ la procesele decizionale privind protejarea și valorificarea patrimoniului arheologic, iar fără o documentare adecvată, găsirea unor soluții eficiente este dificilă.

Sergiu Musteață